

Doğa Olaylarını Gözlemleyerek Yapılan Tahminler: Melhameler Predictions Based on the Observation of Natural Phenomea: The Melhames

Hasan Köksal*

Özet

Meteorolojik kehanetleri ihtiva eden ve "Melhame" olarak adlandırılan eserlerin Dâniyâl ile başladığı söylenir. Melhamelerin en yaygın olduğu saha Ortadoğu, özellikle de Mezopotamya bölgesidir. Türk edebiyatındaki melhamelerden en yaygın olarak bilineni Yazıcı Salih'in "Melhame-i Şemsiyye"sidir. Bayburtlu Mehmet Hulûsi'nin Melhame-i Şemsiyye'den "Alâmetnâme" ismiyle istinsah ettiği yazmayı dikkate alarak hem melhame kültürü hem de Yazıcı Salih'in eseri tanıtılmıştır.

Anahtar kelimeler: Melhame, Dâniyâl, Mezopotamya, Kehânet, Güneş, Ay, Gökkuşakı.

Abstract

"Melhame"s are weather forecasts based on meteorological observations. Daniel is said to be the originator of these works. "Melhame"s are widespread in the Middle East, particularly in Mesopotamia. The most famous of "melhame"s in Turkish is Yazıcı Salih's "Melhame-i Şemsiyye". Bayburtlu Mehmet Hulûsi made a copy of this work and named it "Alâmetnâme". This study discusses the tradition of "melhame"s and gives an account of Yazıcı Salih's work based on "Alâmetnâme".

---

* Doç. Dr. Hasan Köksal, Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Girne.
hkoksal944@hotmail.com

Keywords: Melhame, Daniel, Mezopotamia, Predictions, Sun, Moon, Rainbow.

Melhame (c. melâhim) çok zayıfla sonuçlanan büyük ve kanlı savaş anlamında kullanıldığı gibi, terim olarak; dünyanın, kâinatın, dinlerin, devletlerin, cemiyetlerin istikbâli ve mukadderatı üzerine kâhinlerin kehanete, müneccimlerin ahkâm-ı nücüm (astroloji), velîlerin de keşif ve ilhama dayanarak tahminlerde bulunmaları; ilerde vuku bulacak büyük, önemli, korkunç, dehşetli hadiseleri veya bunların belirtilerini ifade etmeleri anlamlarına gelir.¹ “Hadesan” veya “hidsan” da benzer anlamda kullanılır.

Kur’an’da bu dünyanın müstakbel tarihî hadiseleri ile alakalı umumî pek az kehânet vardır; fakat hadîslerde bunlara çok miktarda tesâdüf olunur.²

Melhame kültürü, İslâm’dan önce Babil, Keldani, Fenike, Mısırlılar arasında genişçe yer aldığı gibi, Yahudilik ve Hıristiyanlık’ta da önemle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu dönemde Arap toplumunda kâhinler ve arafklar danışman olarak yüksek mevkilere sahip, aranan kimselerdi. Şia’nın meydana çıkışından sonra Cafer-i Sadık’a bu türden rivayetler isnad edildi.³

İbn Haldun’a göre bu eserlerde ileri sürülen isnadların doğruluğunu isbat etmek güçtür. Bu kitapların en meşhuru al-Cefr (Kitabu’l-Cefr) adı verilen kaynaktır. Ciddî müverrihlerde olduğu gibi halk hikâyelerinde de böyle kitapların gizli bir şekilde muhafaza edildiği ve sülâle reislerinin kehanetler bulmak için bunlara baktıkları şeklinde pek çok anlatı mevcut olduğundan, melhamelerin Roma kâhin kadınlarının kitapları ile de temas noktaları vardır. “Mehdi” ve “Kıyamet” hakkındaki halk akideleri, müslüman edebiyatının bu kolu ile çözümlenmez bir şekilde bağlıdır.⁴

Bu saha ile ilgili eserler arasında Şeyh Hakî Ebu’l-Fazl Hubeş bin İbrahim bin Muhammedü’t-Tiflisî’nin (ö. 629 H.) Melhame-i Dâniyâl ve Beyânü’n-Nücûm adlı eserleri önemlidir.

Meteorolojik kehanetlerin kaydedildiği “Melhame”lerin en yaygın olduğu saha, Ortadoğu’da özellikle Mezopotamya bölgesidir. Bu eserler Dâniyal’e atfedilir. Hava

¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, C. 6, İstanbul, 1983, s. 241.

² *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1977, s. 659.

³ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, agy., s. 241.

⁴ *İslam Ansiklopedisi*, agy., s. 659.

tahminlerinde yer alan bilgiler Asur ve Babiller zamanında çok yaygındır. Bu bilgileri ilk keşfeden G. Furlani adındaki astrologdur.⁵

Melhamelerin mucidi olarak bilinen Dâniyâl kimdir? Kitab-ı Mukaddes'te aynı adı taşıyan bölümün başlıca kişisidir. Sürgüne gönderilen (MÖ 587) ama bilgeliği ve rüyalar konusundaki uzmanlığıyla sarayda yüksek bir mevkiye ulaşan bir Yahudi olarak anlatılır. Kitab-ı Mukaddes'teki Dâniyâl, İsa'nın bir habercisi, İlahi merhamet timsali olarak kabul edilmiştir.⁶

A. Fodor, Kitab-ı Mukaddes'te Kitab-ı Dâniyâl diye Fars diline İbranice, Keldanice ve Yunancadan çevrilmiş bir metnin yer aldığını ve bu metnin on iki bölümden meydana geldiğini, metnin ikinci bölümde Babil Kralı Nebu-Kad-Nasr'ın gördüğü rüya ve bu rüyanın yorumunun yapıldığını aktarmaktadır. Ayrıca aynı kaynakta Melhame'nin yazılış tarihi ve mahiyeti hakkında da; “....öyle görünüyor ki Melhame XI. Yüzyılın ikinci yarısında Bizans'ın Anadolu'yu kaybettiği ve Selçukluların Küçük Asya'yı zapt ettiği zamana rastlar Türklerin Anadolu'da görüldüğü zaman (Araplar ve yazarı Malik'in belirttiğine göre) -Arap Emirleri ve Sultan sözü geçtiğine göre- İslam İmparatorluğu'nun başlamış olduğu zaman olması gerekir. Bütün bu verilere göre Melhame'nin kaleme alındığı zamanın, X - XI. yüzyıl arası olması muhtemeldir. Çeşitli sebeplerden dolayı Melhame yazarının Arap ve Müslüman veya Bizans olması mümkün değildir. Yazarı olsa olsa Suriyeli bir Hıristiyan'dır. Zira son bölümünde Haç bayramı vardır (Suriye Hristiyanlarınca kutlanır). Yazarın bir Nestorians veya Jakobite olduğunu tam kestirmek mümkün değil. Bir önemli husus da Nestorians hava takvimleri kullandığıdır. İbn Masaway Astronomik ve meteorolojik takvim yazmakla ünlüydü ve Hunay ibn Ishak (belki de yanlış olarak) ilaçlar kitabının yazarı olarak belirlenmişti. Oysa gerçekte Nestorians karakterde yazılmış bir eserdir.”⁷ diye bilgi verilmektedir

Anadolu'da eski çağlarda komşu milletlerin yaşayış şekilleri ile sosyal kuruluşları arasındaki benzerlikler, onların Halk edebiyatı ve Folklor mahsullerinde kendini göstermektedir. Milletlerin birbirleriyle bir zaman dost, bir zaman düşmanca ilişkileri, doğal olarak kültür alışverişini gerekli kılmaktadır. Dil, din, ırk farkları olsa bile, aynı coğrafyada yaşamak bu etkilenmeyi kaçınılmaz kılar.

⁵ A. Fodor, *Malhamat Daniyal*, The Muslim East Studies In Honour Of Julius Germanus, haz. G. Y. Kaldy-Nagy, Lorand Eötvös University, Budapeşt 1974, s. 85.

⁶ A. Fodor, *age.*, s. 85.

⁷ A. Fodor, *age.*, s. 85.

Bu etkileşimin tipik bir örneği de melhamelerle ilgilidir. İlm-i nücum'a (Astroloji) ait yazılmış olan Türkçe eserlerin en eskisi olarak Yazıcı Selahaddin'in Melhame-i Şemsiyye adlı kitabıdır.⁸

Müellifin bu eseri meydana getirirken Melhame-i Dâniyâl, Beyanü'n-Nücum ve Kitabü'l-Cefr gibi kaynaklardan haberdâr olduğu açıktır.

Melhame-i Şemsiyye ve Bayburtlu Mehmet Hûlusi tarafından istinsah edilen Âlametnâme'deki bölüm başlıklarından aldığımız şu beyitler bu fikrimizi doğrulamaktadır.⁹

*Bu fituhı nazmilecem' eyledim
Cafer-i Sadık dilinden söyledim* (Alametnâme, Varak 3b)

*Dânyâl ne dir neresin kıldı yâd
Hem hükümler kavlini ey hoş nihâd*

*Ben bu te'liften yazub derc eyledim
Çok san'atlar dahi harc eyledim* (Alametnâme, Varak 4a)

*Nazma derc itdüm bulındıysa ne kim
Bir aceb söyler Ebu'l-Fazlül-Hakîm* (Alametnâme, Varak 11a)

*Ra'd ola ger işbu ay ez-âsuman
Söz Hubeyş'ündür heman ben tercüman* (Alametnâme, Varak 29b)

Âlametnâme'nin ketebe kaydı aynen şöyledir: “Temmet ola elhurûf ve't-tahrir bi-avni'l-melik raufü'l latifü'l –haber...”

“Bu kitabın muharriri Bayburt'ta vâki Zâhid Efendi mahallesinde hatip ve İmamı Gulleb-zâde Hacı Mehmed Hulûsi...”

Mehmed Hulûsi, söz konusu eseri 24 Recep 1321, 2 Teşrin-i Evvel (2 Ekim) 1905 gibi yakın bir tarihte istinsah etmiştir. Bu eserin, İstanbul'da 16 yazma nüshası vardır.¹⁰ Bunlardan sekizi Süleymaniye Kütüphanesi'nde, üçü Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde, ikisi Üniversite Kütüphanesi'nde, biri de Ragıp Paşa Kütüphanesi'ndedir. Ayrıca Kazan, 1891 baskılı (Türkiyat Ens., no. 161) nüsha da bilinmektedir.

⁸ Bülent Yorulmaz, *Yazıcı Selahaddin'in Melhame-i Şemsiyyesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, İstanbul 1970; Âmil Çelebioğlu, “Yazıcı Salih ve Şemsiyyesi”, *Ankara Üniversitesi İslâmî İlimler Dergisi*, (1976) Sayı1, Erzurum. s. 1/171-186.

⁹ Âmil Çelebioğlu, *age.*, s. 1/171-186.

¹⁰ Âmil Çelebioğlu, *age.*, s. 1/171-186.

Mehmet Hulûsi nüshası; “Babu Haza Alametnâme Sebeb-i Tasnif-i Kitabu Beyân-ı Hâl-i Musannif” başlığını taşıyor. 113 varak, 220x175, 185 - 120 mm. ebadında, 16-18 satırlı, harekesiz-nesih, bâb ve fasıl başlıkları yeşil, diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılı, aharsız, kalın kâğıttan, sayfa numaraları sonradan konulmuş, cildi bez kaplı bir eserdir. Tamamı 3360 beyitten müteşekkildir. Mesnevi tarzında ve aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* vezniyle yazılmıştır. Eser nazım yönüyle güçlü sayılmaz; bilhassa vezin itibariyle bazı aksaklıklar mevcuttur. Bunda, müelliften çok, devir hususiyetlerinin ve müstensihlerin rolünü, ayrıca bizim bazı kelimeleri yanlış okuyabileceğimiz ihtimalini de unutmamak gerekir.

Melhame-i Şemsiyye'nin mükemmel ve tam nüshası diyebileceğimiz Süleymaniye kütüphanesi Pertevniyal bölümü no. 766'daki nüsha, üç ana bölümden meydana gelir:

- I. Birinci bölüm, 403 beyittir (1b- 12a). Bu bölümde: tevhid, yaratılış ve peygamberlere dair bilgi; Muhammed Mustafa'nın sıfatları, methi, mucizeleri, miraç ve hususiyetleri; dört Halife için methiyeler; sebeb-i te'lif (Kasaboğlu Ali Beğ'in ve İskender Beğ'in methi) kısımları yer almaktadır.
- II. İkinci bölüm, en uzun bölüm olup 2855 beyit (12a-106a) ihtiva ediyor. Bu bölümde: Her ay on iki “bâb”a, her bâb da yirmi beş “fasl”a ayrılıyor. Fasıllardan önce o ayda ve ayın günlerinde olmuş veya olacıklara dair hüküm ve bilgiler yer alıyor.
- III. Üçüncü bölüm, 1466 (106a-136a) beyitten meydana geliyor. Bu bölümde: İç içe fasıllar (ayın menzilleri ve yıldızların ahvali, Süryanilerin hesabına göre seyyarelerin devrine ve her ayın ne gün girdiği, Arabî ayların adları ve bu aylardaki günlerin, haftaların hususiyetleri; nikâh ve cimâ tedbirleri) konu edinilmiştir.

Mehmet Hulûsi istinsahı, yukarda belirttiğimiz nüshaya göre eksiktir. I. Bölümde yer alan tevhid, yaratılış ve peygamberlere dair deyişler (Hz. Peygamber'in methi, mucizeleri, miracı ve hususiyetleri, dört Halife'nin methi) ile III. Bölümün tamamı bu nüshada yoktur.

Yazıcı Selahaddin Melhame-i Şemsiyye adını verdiği bu eseri hazırlarken İdris ve Dâniyâl Peygamberlerin (Dâniyâl'i Yahudiler peygamber olarak kabul ederler) makâlinden, Eflatun'un, Lokman'ın, Cafer-i Sadık'ın sözlerinden faydalandığını belirtir:

*Adı meşhûrdur Sikender nâm-dâr¹¹
Meclisi mergûb mükemmel şâh-vâr*

*Atası Hacı Paşa kutb-ı zaman
Nasıruddin oğlıdur pes bi-güman*

*Hâce Nâsır kim cihanda mâh idi
Hem anun atası Husrev Şâh idi*

*Armağan resmine dinle neyledim
Bir muazzam ma'niyi cem' eyledim*

*İlm-i İdrisî kelam-ı Dâniyâl
Kavl-i Eflâtun Lokmândur makâl (Alametnâme, Varak 2b)*

Müellif, eserini meydana getirişini ve adını koyuşunu da şu mısralarla anlatıyor:

*Sahib-i te'lif Yazıcı Selahaddin
Etmim adın muhakkardur kimin*

*Yazdınsa bir kitab yor ma'nisin
Evvel ulu adın düzedesin*

*Çün ana bir sözün cem' eyledim
Padişahlar cem'ine şem' eyledim*

*Adını Şemsile (Şemsiyye) urulsun ayan
Ol erenler şeyhine ilet armağan*

*Kim anun adı Sikender-Sâni'dir
Menbaü'l-hayrat şehavet kânıdır (Alâmetnâme, Varak 4b)*

Bu açıklamalardan sonra asıl konumuz olan o iki ayın hikmetlerini hâvi bölüme geçebiliriz:

Bu bölüm, önce her biri bir aya tekabül etmek üzere on iki “bâb”da, başlıkları aynı olmak üzere yirmi beş “fasl”a bölünmüştür. Fasıllardan önce o ayda ve ayın günlerinde olmuş ve olacak şeyleri genel hükümler çerçevesinde belirten kısım da yer almaktadır.

Eserde, “bâb” başlıkları her aya göre değişmekte, ama “fasıl” başlıkları bir kaç kelime farkıyla hemen hemen aynı kalmaktadır.

---

¹¹ Yazıcı Selahaddin, Kasaboğlu Ali Beğ'e intisap etmiş ve o ölünce itibarı yüksek İskender Beğ'i Emir olarak seçmiştir.

1. Bâb: Teşrin-i evvel (Ekim) ahkâmını ve onun içinde olan alâmetler ahkâmını bildürür ve bu bâb yirmi beş fasıldur, sahih budur. (106 beyit)

<i>Evvelki fasıl</i>	<i>gün dutulduğu hükmündedir</i>	(8 beyit)
<i>İkinci “</i>	<i>ay “</i>	(13 beyit)
<i>Üçüncü “</i>	<i>güneş ağıllandığı “</i>	(7 beyit)
<i>Dördüncü “</i>	<i>ay “</i>	(7 beyit)
<i>Beşinci “</i>	<i>yeni ay “</i>	(6 beyit)
<i>Altıncı “</i>	<i>kuyruklu yıldız “</i>	(6 beyit)
<i>Yedinci “</i>	<i>yıldız düşdüğü “</i>	(4 beyit)
<i>Sekizinci “</i>	<i>enegüm sağmalı “</i>	(16 beyit)
<i>Dokuzuncu “</i>	<i>şimşek “</i>	(8 beyit)
<i>Onuncu “</i>	<i>gökteki kızılık “</i>	(5 beyit)
<i>Onbirinci “</i>	<i>gökteki acayib “</i>	(8 beyit)
<i>Onikinci “</i>	<i>gökte bir şahıs görüldüğü “</i>	(7 beyit)
<i>Onüçüncü “</i>	<i>gök gürledüğü “</i>	(34 beyit)
<i>Ondördüncü “</i>	<i>yıldırım “</i>	(7 beyit)
<i>Onbeşinci “</i>	<i>gökten düşen od “</i>	(4 beyit)
<i>Onaltıncı “</i>	<i>kati yağmur yağduğı “</i>	(5 beyit)
<i>Onyedinci “</i>	<i>dolu yağduğı “</i>	(5 beyit)
<i>Onsekizinci “</i>	<i>havadan toprak yağduğı “</i>	(4 beyit)
<i>Ondokuzuncu “</i>	<i>gökten kurbağa ve Solucan yağduğı “</i>	(4 beyit)
<i>Yirminci “</i>	<i>Kati toz koptuğı “</i>	(5 beyit)
<i>Yirmibirinci “</i>	<i>busarıh(sis) “</i>	(3 beyit)
<i>Yirmiikinci “</i>	<i>kati yel esdüğü “</i>	(6 beyit)
<i>Yirmiüçüncü “</i>	<i>gök gürledüğü “</i>	(7 beyit)
<i>Yirmidördüncü”</i>	<i>yer gürledüğü “</i>	(5 beyit)
<i>Yirmibeşinci “</i>	<i>yer deprendüğü “</i>	(9 beyit)

(5a-11a=299 beyit)

2. Bâb: Teşrin-i ahir (Kasım) ahkâmını ve onda olan alâmetler ahvalin bildürür ve olduğu yirmibiş fasıldur.

(16a-24a=206 beyit)

3. Bâb: (bâb-1 selîs)- Kânun-ı evvel (Aralık) ahkâmını ve alâmetlerini bildürür.

(24a-33a=237 beyit)

4. Bâb: (bâb-1 erba)- Kânun-ı ahir (Ocak) ahkâmını ve alâmetlerini bildürür.

(33a-44b=333 beyit)

5. Bâb: (bâbü'l-hams) – Fi beyan-ı Şubat ve alâmet hükmündedir.

(44b-52b=248 beyit)

6. Bâb: (bâb-sadi) –Azar (Mart) ahkâmın ve alâmetlerin bildürür.

(53a-61a= 245 beyit)

7. Bâb: (bâb-1 sabi) – Nisan ahkâmın ve alâmetlerin bildürür.

(61a-71a=312 beyit)

8. Bâb: (bâb- samin) –Ayar (Mayıs) ahkâmın ve alâmetlerin beyan ider.

(71a-79b=270 beyit)

9. Bâb: (bâb- tasi) – Haziran ahkâmını ve alâmetlerini bildürür.

(79b-88b=279 beyit)

10. **Bâb:** Temmuz ahkâmın ve alâmetlerin bildürür.

(88b-96a= 250 beyit)

11. **Bâb:** Ağustos ahkâmın ve alâmetlerin bildürür.

(96a-105b=260 beyit)

12. **Bâb:** (bâb- aşar) – Eylül ahkâmın ve alâmetlerin bildürür.

(105a-113b=280 beyit)

“Bâb” ve “fasıl”lardan anlaşıldığı gibi söz konusu ayda bu olaylar olunca, Anadolu ve komşu diyarlarda (Acem, Bâbil, Şam, Bağdat) Padişah ve beylerin ikbâllerinin açık veya kapalı olacağı; barış-savaş, kıtlık-bolluk, ucuzluk-pahalılık, hayır-şer, hastalık-sağlık, fitne, yağmurun azlığı-çokluğu, sel felâketi, deprem gibi toplumu yakinen ilgilendiren olaylardan hangilerinin zuhur edeceği belirtiliyor.

Her “bâb”daki beyit sayısı değişik olduğu gibi, her “fasıl”da da bu sayı değişmektedir. “Bâb”lar 30-106, “fasıl”lar 4-33 beyit arasındadır.

Alâmetnâme’de aylara göre belirtilen özelliklerin tümünden bahsetmek makale sınırlarını aşacağı için, Nisan ayındaki alâmetlerden örnekler vermekle yetineceğiz :

“Bu Bâb-Sabi (Nisan) Ahkâmın ve Alâmetlerin Bildürür” (Varak 61a vd.)

*Orta baharın adı Nisan oldu çün
Hükmin ben nazm ideyim dinle çün*

*Artık eksik yok otuz gündür tamam
Sevgili yaratmış ol Rabbü’l-Enam*

[...]

*Hacet istemek iyüdür belli bil
Hem bugün doğdu anadan İsmail*

*Hoş yağa yağmur hoş bite nebat
Yeri Cennet’dür suyu âb-ı hayat*

İklim olarak bu ayın, diğer aylar içinde sevgili olanı olduğu, yağmurun bol yağdığı, hububatın yeşerdiği ve bol olduğu; Hz. İsmail’in dahi bu ayda doğduğu belirtilmektedir.

“Evvelki Fasıl Gün Dutulduğu Hükümdedir” (Varak 63a)

*Ger bu ayda zahir olursa kusûf (gün tutulması)
Cem’ ola emrâz (hastalıklar), eskam (dertler), hem zurûf (kabler)*

*Bir ulu Pâdişah ola helâk
Hem olur fitne vilayet hem melâk*

*Beyler kaygu üküşdür bî-sefa
İzdiham ide zâlimler hem sefa
[...].*

*Ger kızıl ola güneş ey şehriyar
Çok ola bu yıl veba kıydertamar (?)*

*Galle (hububat) ve her tatlu azdur der Hakim
Âfet eyleye ere der ey za'im (büyük tımar sahibi)*

*Hem bir ulu beğ öledir âşikâr
Teleflik ola yavuzdur rûzigâr*

Alâmetnâme'deki bu fasılda, tüm beyitleri dikkate aldığımızda; Güneş'in Nisan ayında tutulması durumunda, adaletsizliklerin artacağı, padişahların yok olacağı, kötülüklerin, isyanların çıkacağı.... gibi kehanetler belirtilmektedir.

“İkinci Fasil Ay dutulduğu Hükmündedir” (Varak 63b)

*İşbu ay içre eğer olsa husûf (ay tutulması)
Üzümler ağacı kurur der feylesof*

*Çok ola harb husûmet fitne hem
Her mevâzıda (bölgede) fevakih (meyveler) ola kem*

*Kâfiri cahil hem ashâb-ı şimâl
Sözleri bu yıl yücedir bî-muhal*

*İşbu yıl içre vebadur der kitab
Hem belüre der-havâric (zorbalar içinde) bî-hisab*

*Maheni ilinde savaş fitne delim
Katl üküş ola kıtlıkdur azim*

*Her ne hezayan oliser halkın işi
Bu bela Arab'dan bellü bir kişi*

Eğer Nisan ayında ay tutulursa, üzüm ağaçlarının kuruyacağı, meyvelerin hastalıklı olacağı, savaşların ve kötülüklerin artacağı, bütün sıkıntıların Arab'dan bir kişi tarafından yaratılacağı görüşü ileri sürülmektedir.

“Üçüncü Fasil Gün Ağıllandığı (halelendiği) Hakkında” (Varak 64a)

*Gün ağıllansa bu ayda kıl rükûb (rakipler)
Dürlü dürlü yel idiserdir hubûb*

*Tâcire beğlerden oliser ziyân
İncidirler vilayet bil ayân*

*Akıbet Sultan idiserdir nidem
Cümle düşmanı bu yıl ender adam*

*Hastalık envâi bu yıldır nas
Hem uşak oğlana kırulur bî-kıyas*

*Ekin âfet irişür bî-güman
Bî-vefa dünya yaramazdır cihan*

*Çok ola fâcir fücûr ehl-i fesâd
Pes bunun gibi ola zeman kimi şâd*

*Hem imâretler bu yıl ola harâb
Toprak altun ola hem altun türâb*

*Ola bî-hürmet nice merdi nefis
Ey nice izzetlüler ola hasis*

Eğer Nisan ayında güneşin etrafında bir hâle görülürse, üründe kıtlık olacak, hastalıklar artacak, fesatlar çoğalacak, saygın kişiler cimrileşecek ve tüm imâretler harap olacaktır.

“Dördüncü Fasıl Ay Ağıllandığı (Hâlelendiği) Hükmündedir” (Varak 64b)

*Ay ağıllansa taşra cümle miyah (sular)
Kurur ırmaklar ayun (gözler) bî-tebah*

*Padişah âdil raiyet (millet) muhterem
Yıl kazançsızdır ma'îşet ola kem*

*İlla çok ola biçim dirhem alef
Onadır bî-had nahıllar (hurmalar) her taraf*

[...]

*Dâniyâl ider bu yıl ey merd-i kâr
Çok ola uğrı harami âşikâr*

*Zelzele ola bu yıl der ol Nebi
Hem Yemen ola hakikat ey ani (gönül adamı)*

Eğer nisan ayında Ay'ın etrafında bir hâle görülürse, ırmaklar kuruyacak, ekin ve meyveler bol olacak, Padişah adaletli olacak, buna karşılık cimriler ve haramiler artacak ve deprem olkacak.

“Beşinci Fasıl Yeni Ay Görülmesi Hükümündedir” (Varak 64b)

*Calkun (tam) görünse Ay ey pâk-merd
Hamile olan çokdur renc ü derd*

*Doğurarı zecren (zorlayarak) mihnet o rah
Sakat yüz duta çoğu bî-iştibah*

*Bir taraf yukarı toğsa mâhumuz
Genç oğlan kırılır ey şâhımız*

*Giricek Nisan yeni ay toğsa ger
Yıl bulutludur üküşdür hem matar (yağmur)*

*Ot biçin ekin onad (mükemmel) ola kamu
Cennet ucuzlukdur kıtlık Tamu*

Yeni ay görüldüğünde eğer hilalin ağız kısmı yukarıda olursa, hamile olanlar sakat çocuk doğuracak, hastalıklar artacak Yağmur çok yağacak ve ot-ekin mükemmel olacaktır.

“Altıncı Fasıl Kuyruklu Yıldız Hükümündedir” (Varak 64b)

*Çün Zühre hükmün işit zü'l-hikem
Daima dünyaya var ola olmaya kem*

*Ulu beğlere bu yıl çok ola olmaya havf
Hem tefekküre kulüb teşvişde havf*

[...]

*Hem katı kıtlık oladur hem veba
Şöyle darlık kim hoca ola aba*

*Babil iklimi kahtlıkdur (kıtlık) kati
Nesneye hiç benzemez çok âfeti*

“Yedinci Fasıl Gökten Yıldız Düşdüğü Hükümündedir” (Varak 65a)

*Döküle yıldız bu ay ger ez- felek
Bir muazzam padişah ola helâk*

Üreye ortaya hem yanlış kelam

Yakara hüsrân üküşdür ey imam

*Zulm ede asker bula şer rüzgâr
İl emin olmaz vilâyet bî-karar*

*Gussalık ola halayık yine gam
Rüstayiler (köylüler) yavuzdur hali hem*

“Sekizinci Fasil ENEGÜM SAĞMALI (GÖKKUŞAĞI) HÜKMÜNDEDÜR” (Varak 65a-b)

*Doğsa ger şarkda enegüm sağmalı
Ki yavuz telef ola ihvân ili*

*Fitneler başa saldıra hem ura lâf
Renc-i mihnet çok ola hem ittilâf*

*Harb üküş ola dahi ol ilde hem
Kaçan kavme çok ola tefrik-kem*

*Kış kati ola bu yıl ey nâmdâr
Babil ilinde yağa yağmur revâr*

[...]

“Dokuzuncu Fasil SÜNŞEK OLDUĞI HÜKMÜNDEDİR” (Varak 65b)

*Çünkü sünşek görüne etrafı şark
Kim anın tâzi dilince adı berk*

[...]

*Hem kati kıtlık katlıktır (yokluktur) yakîn
İllâ ol iki vilayettedir hemîn*

*Niceler öle helâk oldura mal
Haliku'l-eşya Hüdâ'dır bî-melal*

*Mağrib etrafında olursa ayan
Harb üküş ola delim döküle kan*

[...]

“Onuncu Fasil Gök KızarduğI HÜKMÜNDEDÜR” (Varak 66a)

*Gökde surh (kırmızı) ola işit hâl nedir
Ger Acem mülkünün ahvali nedir*

*Çok ola harb cidaldır hem fiten(kötülük)
Âhiri yılın tefrihi bî-hüzün*

[...]

*Kar üküş yağa dahi harb ola kış
Hem taşa bu yıl sular bî-hodbiş*

“On birinci Fasıl Gökdeki Acâyib Göründüğü Hükmündedir” (Varak 66a)

*Ger havada bir aceb görürse nâs
Yağmurun çokluğuna yokdur kıyas*

[...]

*Begler içinde ola hem ihtilâf
Debreşe bu yıl asker bî-hilâf*

*Katl üküş ola dahi harb izdiham
Zâhir oladır hıyanet ey hüمام*

[...]

*Hem bahirlere keştiler (gemiler) işbu sâl
Gark ola mellaha(kaptanlara) çokdur iştigâl*

“On ikinci Fasıl Gökde Bir Şahs Görüldüğü Hükmündedir” (Varak 66a)

*Gussa çok ola bu yıl hem bîm-bak
Hem bir ulu padişah ola helâk*

[...]

*Çok ola elâm, eskât (dağılma) işbu yıl
Mevt üküş ola emin olmaya il*

“On üçüncü Fasıl Gök Gürledüğü Hükmündedir” (Varak, 66b-67a)

*İşbu ayda gürlerse gök ey emin
Ben diyeyim sen işit hükmin yazın*

*Evveli gün gürlerse hoş ola hâl
Yemiş onad (mükemmel) ola demiş Dâniyâl*

*Padişahlara ola hayr işbu yıl
Çok olırdur kamu türlü tahıl*

[...]

“On dördüncü Fasıl Yıldırım Hükmündedir” (Varak 67b)

*Yıldırım olsa bu ayda ey hakim
Döküle yere şekl-i lekdür(kırmızı maden) azim*

*Çün ola illet katı incine merd
Babil ilinde katidir renc derd
[...]*

*Yıl sonu bolluk ucuzluk bî-kıyas
İl emin ola ferahdur cümle nas*

*Adl üküş ola emin ola cihan
Padişah âdil ru'yet şâd-man*

“On beşinci Fasil Gökden Düşen Od Hükmündedir” (Varak 68a)

*Od düşer ise bu ay er âsuman
Teleflik ola vilayet bî-güman*

*Gussalı ola halayık kışı yaz
Çok ola kaygu bulunmaz dil-nuvaz (gönül okşayan)
[...]*

*Dört ayaklıda üküş ola kıran
Ne vasıta vardır kırıandan ne giran*

“On altıncı Fasil Katı Yağmurlar Yağduğu Hükmündedir” (Varak 68a, 68b)

*Ger yağsa matar (yağmur) devletlü bil
Ki bereketlü kazanç kutlu bil*

*Toğsa yüz tuta halk kıla namaz
Rahm ide kullarına ol bî-niyaz*

*Olmaya bu yıl hasret hem melâl
Bol ola nimet ma'îşet bî-muhal
[...]*

“On yedinci Fasil Tolu Yağduğu Hükmündedir” (Varak 68b)

*İşbu ay içre yağar olursa berd (dolu)
Yağmur üküş yağa ey sahib-merd*

*Ekin onad (bol) ola cümle ot biçin
İlla yemiş kat ola der Rum Çin*

*Yıl ölümlüdür vebadır âşikâr
Hastalık eva' ola der her diyar
[...]*

“On sekizinci Fasıl Gökden Toprak Yağduğı Hükümedür” (Varak 68b)

*Yağsa toprak ya gazel toz ola çün
Bes kaliserdür yalan sözler ulun (?)*

*Ot üküş ola yemiş kıtdur bu yıl
Halkın ahvali yavuzdur belli bil*

*Teleflik ola bu sene yıl tamam
Gussa ve kaygu üküşdür her makam*

[...]

“On dokuzuncu Fasıl Kurbağa veya Soğlıcan Yağduğı” (Varak 68b, 68a)

[...]

*Hem veba vardır bu yıl ey şah-ı hoş
Nice yer imaret kala boş*

*Havf üküş ola vilayet ters-bîm (?)
Gussa çok ola halâyıkda azîm*

*Yıl ma 'işsiz kazançsız bî-beda (?)
Ki melalet var bu yıl ey mu 'teda*

“Yirminci Fasıl Katı Toz Koptuğı Hükümedür” (Varak 69a)

*Ger katı toz kopsa nedir nişan
Yavuz adamlar koya der bî-aman*

*Beğlerine âsi olalar bular
Çok ola harb cidal dem-i inficar (şafak zamanı)*

*Adl ile beğler ru 'yet sevine
İl emin ola vilâyet evine*

[...]

“Yirmi birinci Fasıl Busarık (Çölde su birikintisi gibi görünen yer) Hükümedür”

(Varak 69a)

*Ger busarık olsa bu ide yemiş
Ölmeye hem ekin âfetlü demiş*

*Barışmak urmak savaşmak fi 'l-enam
Örte hem çok ola yanlış kelam*

*Garaz endiŕe kıla halkı za'if
Kaygulu ola halâyık ey zarif*

[...]

“Yirmi ikinci Fasıl Katı Yel Estdügi Hükümedür” (Varak 69b)

*İŕbu ay içre katı olursa ger bâd
Yağmur oransız ola ey hôt-nihâd*

*Ham iken döküle yemiş ez-draht
Câfer-i Sâdik dedi ey nik-baht*

*Çok ola bu yıl yemiş der Dâniyâl
Çün Nebi'dendir musahhihdir makâl*

[...]

*Hastalık içre yere kan ola çok
Ya'ni zerdîdir sayrılık haddi yok*

“Yirmi üçüncü Fasıl Gök Gürledügi Hükümedür” (Varak 70a)

*Kış katı uzun ola ton, tipi kar
Şöyle kim ipliği kırılır ne ki var*

*Ol yerin şahı yerinden gidedür
Bazı kavm ya anı katl idedür*

*Yağmur üküŕ ola ey sahib-cemal
Gündizin olursa der işbu hal*

*Hem bu yıl öle demiŕ Sultan-ı Şam
Otura bir beğ görüştüreceğ kıyam*

[...]

“Yirmi dördüncü Fasıl Yer Gürledügi Hükümedür” (Varak 70ab)

*Yer gürüldeyse işit ey nik-baht
Yazın ola bî-güman ger mâ-y-ı saht*

*Soğıla ırmak pınar hem bî-kıyas
Harb üküŕ ola buluna cümle nâs*

[...]

*Çok ola uğrı, harâmi hem bu yıl
Yıl yavuz yıldur tamam bî-kal ü kil*

*Gürledügi yere der illa bu işi
İde ola der bu hükmü ba 'dehû kişi*

“Yirmi beşinci Fasıl Yer Deprendügi Hükmündedir” (Varak 70b)

*Zelzele olsa bu ay içre eğer
Bir ulu kişi gider budur haber*

*Yıl bulutlu ola yağmurludur dahi
Rum ili kızlık oladur ey sahi*

[...]

*Bir ulu sultan bu yıl katl oladur
Nâle vü efgân vilâyet toladur*

*Deprenürken eğer yoğsa tolu
Fitnedür mülk-i acem nâs kaygulu*

[...]

Âlametnâme'nin sadece Nisan ayına dair belirttiği bu kehanetler, Melhame-i Dâniyâl'da daha mufassal yer almaktadır. Yazıcı Selahaddin Melhame-i Dâniyâl'den haberdârdır ve bu eserden büyük ölçüde istifâde etmiştir, ancak Melhame-i Şemsiyye kesinlikle Melhame-i Dâniyâl'in bir kopyası/istinsahı değildir; bizzat müellifin kendisi de Melhame-i Dâniyâl'i kastederek:

*Ben bu te'lifden yazub derc eyledim
Çok san'atlar dahi harc eyledim* (Alâmetnâme, Varak 11b)

diyor ve bu görüşümüzü doğruluyor.

Diğer bir melhame yazarı İbrahim Cevrî, eserinin *sebeb-i te'lif* kısmında, Yazıcı Selahaddin'in, bu eserini Farsça bir nüshadan tercüme ettiğini,¹² Bursalı Tahir Bey de Melhame-i Şemsiyye'nin isim vermeksizin tevsian (genişletilmiş) bir tercüme olduğunu¹³ belirtmektedir.

Neticede, Yazıcı Selahaddin bu eserini meydana getirirken Arapça ve Farsça melhamelerden faydalanmıştır. Ancak Melhame-i Şemsiyye doğrudan bir tercüme değil, kısmen te'lif, kısmen de tercüme bir eser olarak kabul edilmelidir.

¹² Âmil Çelebioğlu, *age.*, s. 171-186.

¹³ Âmil Çelebioğlu, *age.*, s. 171-186.

Sebeb-i tasnif ve aylara ait bölümlerini hatasız bir şekilde istinsah ederek eserin Bayburt vilayetine kadar yayılmasını sağlayan müstensih Hacı Hulûsi Mehmed Efendi'nin hizmeti de büyüktür.

Eser, tamamen folklorik bir özellik taşımaktadır. Burada yazılmış olanların hepsini doğru kabul edip ona göre hüküm vermek, hem kitabın gözettiği gâyeye hem İslâm'a hem de müellife haksızlık olur.

Bu tür eserler üzerinde yanlış anlamalar ve yorumlar da yapılmaktadır. Mesela Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan'ın (ö. 1455) Envârü'l Âşıkîn (Âşıkların Nurları) isimli eserinde “Yeryüzü, İsimleri ve Yaratılanlar Hakkında Söylenenler Bölümü”nde; dünyanın başlangıçta düzensiz hareket halinde bulunduğu, daha sonra bir *öküz* (boğa) ile *balığın* üstünde dengeli hale geldiği anlatılmaktadır. (Evarü'l âşıkîn, 60) Buradaki *öküz* ve *balık* kelimelerini hayvan olarak algılayanlar, mevcut astronomi bilimi karşısında da anlatılanların safсата olduğunu zanneder. Buradaki anlatımda bir kapalılık var ve müellif bu ifadeyi eski tefsir ve rivayetlerden aynen nakletmiştir. Hâlbuki burada zikredilen *öküz*, “sevir” diye de adlandırılan “Boğa Burcu” dur. Sözü edilen *balık* da diğer bir burcun adıdır. Dünya güneş sisteminde bir gezegen olduğu için, Güneş “Boğa Burcu”ndan geçerken, Dünya çekim gücü ile dengelenir. Anlatılmak istenen de budur.

Kaynaklar

Çelebioğlu, Âmil, “Yazıcı Salih ve Şemsiyyesi”, *Ankara Üniversitesi İslâmî İlimler Dergisi*, (1976) Sayı1, Erzurum, s. 1/171-186.

Envârü'l-Âşıkîn, 1001 Temel Eser, haz. Ahmet Kahraman, No: 48, C. 1, İstanbul 1986.

Fodor, A., *Malhamat Daniyal*, The Muslim East Studies In Honour Of Julius Germanus, haz. G. Y. Kaldy-Nagy, Lorand Eötvös University, Budapeşt 1974.

Gullepzâde, Hacı Mehmed Hulusi, *Babu Haza Âlametnâme Sebeb-i Tasnif-i Kitab ve Beyân-ı Hâl-i Musannif*, (1321/1905), 113 Varak, 3360 beyit.

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, İstanbul 1977, s. 659.

Safâ, Zebihu'llah, *Tarih-i Edebiyat der İran*, C. 2, Tahran 1347.

Tâbirnâme, Süleymâniye Kütüphanesi Ayasofya böl., No: 1732; *Beyân-ı Sınâat*, Süleymâniye Kütüphanesi, Yenicami böl. No: 925.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayayınları, C. 6, İstanbul 1983, s. 241.

Yorulmaz, Bülent, *Yazıcı Selahaddin'in Melhame-i Şemsiyyesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, İstanbul 1970.